

492. – *Krótki zarys historii Zw. Majstrów Fabrycznych Rzeczypospolitej Polskiej. 1890-1930*, Łódź [ok. 1930], s. 21. – *Księga adresowa m. Łodzi, Roczn. 1937/30*, dział II, s. 393. – Rachalewski S., *Campo Santo w Łodzi. Wczoraj a dziś łódzkich cmentarzy chrześcijańskich*, Dz. Zarządu Miejskiego w Łodzi, 1938 nr 10, s. 983-984. – M.J., *5-ta zbiorowa wystawa Pol. Zw. Łódzkich Art. Plastyków*, II. Republika, 1938 nr 324, s. 8. – *Z żałobnej karty, Śp. mal[arz] Marceli Sprusiak*, Kur. Łódzki, 1938 nr 242 (4 IX), s. 6. – Pol. życie art., 2. – Nartonowicz-Kot M., *Samorząd łódzki wobec problemów kultury w l. 1919-39*, Acta Universitatis Lodzensis. Folia Historica, 1985 nr 21, s. 126. – Gadowska I., *Żyd. malarze w Łodzi w l. 1880-1919*, W. 2010. – Jerzak N., *Współcz. druk na tkaninie w Polsce*, Wr. 2015.

Przew. po wystawie rzemieślniczo-przemysłowej w Łodzi 1912, Łódź [1912], s. 62. – *Kat. I zbiorowej wystawy Pol. Zw. Zaw. Łódzkich Art. Plastyków*, IPS, Łódź 1935. – *Kat. II zbiorowej wystawy Pol. Zw. Zaw. Łódzkich Art. Plastyków*, grudzień 1935 - styczeń 1936, Łódź [1935]. – *Kat. wystawy Pol. Zw. Zaw. Łódzkich Art. Plastyków*, IPS, Łódź 1936. – *Pol. Zw. Zaw. Łódzkich Art. Plastyków. Czwarta zbiorowa wystawa*, IPS, Łódź 1937. – *Stulecie Wystawy Przemysłu i Rolnictwa w Częstochowie 1909*, Muz. Częstochowskie, Częstochowa 2009, s. 184. – *Konstytucja 3 maja. Kamień milowy współcz. Europy*, 3-14 maja 2013, Ostrów Wielkopolski 2013, s. nlb. 19 (kat.). – Grzejszczak Ł., *Łódzkie srodowisko artyst. XIX-XX w. (l. 1880-1918)*, [w:] *Bracia Hirszenbergowie. W poszukiwaniu ziemi obiecanej / Hirszenberg Brothers. In Search of the Promised Land*, oprac. Bobrowska E., Muz. Miasta Łodzi, Żyd. Instytut Hist. im. Emanuela Ringelbluma, Łódź-W. 2017, s. 132-133, 143-144.

Bulletin Polonais ..., 1905 nr 205, s. 220. – Kur. war., 1905 nr 218, s. 3. – *Rozwój*, 1908 nr 221, s. 3; 1909 nr 190, s. 3; 1910 nr 48, s. 3. – *Godzina Polski*, 1916 nr 156, s. 2. – *Nowy kur. Łódzki*, 1916 nr 148, s. 2; 1917 nr 239, s. 2. – *Gaz. Łódzka*, 1917 nr 273, s. 4; 1918 nr 49 (wyd. wieczorne), s. 3. – *Praca (Łódź)*, 1922 nr 127, s. 5. – *Tyg. il.*, 1924 nr 24, s. 399. – *Głos Poranny*, 1932 nr 353, s. 4. – II. Republika, 1932 nr 351, s. 8, nr 353, s. 6. – *Forma*, 1933 nr 1, s. 7. – *Echo*, 1935 nr 130, s. 4; 1936 nr 23, s. 5. – *Prace Polonistyczne*, 1937, s. 424 (Mnich M.). – Kur. Łódzki, 1938 nr 236 (29 VIII), s. 4 (nekrolog), nr 237 (30 VIII), s. 5 (nekrologi). – *Łódź w Ilustracji*, 1938 nr 37, s. 6, nr 47, s. 3, 4.

Arch. Archidiecezjalne w Łodzi, nr 32: *Akta metrykalne zgonów par. św. Józefa w Łodzi - 117/1938* (brudnopis aktu zgonu S.). – AP Łódź, nr 2474/D: *Akta stanu cywilnego par. św. Józefa Oblubieńca w Łodzi - UMZ-1910/*

U1242 (akt urodzenia Jadwigi Sprusiak, córki S. Łódź, 26 XII 1910); UMZ-1912/U1322 (akt urodzenia Jerzego Sprusiaka, syna S., Łódź, 24 XII 1912); M-1917/21 (akt ślubu Marii Sprusiak i Feliksa Marchwickiego; S. wym. i podpisany jako świadek, Łódź, 18 II 1917); Z-1917/694 (akt zgonu matki S.; S. wym. i podpisany jako świadek, Łódź, 19 XI 1917). – IS PAN, materiały Słownika art. pol., wydruk ze strony internetowej: www.myheritage.pl/names/maria_krowicki, 9 IV 2019; list Marcina Gawryszczaka z Muz. Włókiennictwa w Łodzi, 5 IX 2019; notatka z rozmowy z Anną Przybylską z Administracji Cmentarza św. Józefa w Łodzi, 5 IX 2019; 2 listy Macieja Cholewińskiego z Muz. Sztuki w Łodzi, 16 IX 2019 (biogram S.).

J. Różalska
uzup. U. Makowska

Spucyk Szymon patrz Dudek Szymon.

Spychalski Jan, malarz, rysownik, grafik, bibliotekarz, ur. 3 IV 1893 Czeszewo k. Wągrowca, zm. 31 X 1946 Poznań, pochowany tamże na cmentarzu par. przy ul. Błuszczowej; syn Franciszka (1833-1922), nauczyciela, i jego drugiej żony Marcjanny ze Stańczyków (1856-1936); brat Floriana (1895-1966), lekarza. Żonaty od 17 VIII 1927 z Antoniną z domu Różańską (1893-1983), bibliotekarką, z którą miał dzieci: Marka (1928-2003), Joannę (1930-95), malarkę, Różę, zamężną Kašinowską (ur. 1932), historyka sztuki, i Agnieszkę, zamężną Ławniczakową (1935-2009), historyka sztuki, związaną przez wiele lat z MNP.

W kwietniu 1905 S. podjął naukę w gimnazjum w Wągrowcu, dokąd przeniosła się jego rodzina. W okresie gimnazjalnym należał do aktywnych członków tajnego Tow. im. Tomasza Zana, zostając członkiem Zarządu, a później prezesem (1911-12). Po zakończeniu nauki w gimnazjum wiosną 1914 podjął studia jako wolny słuchacz na Wydz. Filozoficznym UJ; przystąpił do Akademickiego Kółka Artyst.-Lit. Po wybuchu I wojny światowej nie mógł kontynuować nauki w Krakowie jako poddany państwa pruskiego, toteż jesienią 1914 przeniósł się do Berlina, gdzie podjął studia na tamtejszym Uniw. Fryderyka Wilhelma – przez 4 l. uczęszczał na wykłady i seminaria z filozofii, literatury powsz., historii sztuki i muzykologii. Podczas studiów zwiedzał muzea berlińskie,

interesował się sztuką nowoczesną i uczęszczał na wystawy do galerii *Der Sturm* Herwartha Waldena. W październiku 1918 osiedlił się w Poznaniu i podjął pracę w Spółce Wydawniczej „Ostoja” prowadzonej przez braci Hulewiczów – Bohdana, Jerzego i Witolda. Spółka wydawała od 1917 czas. *Zdrój*, w którym zamieszczano m.in. prace członków pozn. grupy artyst. Bunt. S. wszedł w środowisko Zdroju, bywał w dworze Hulewiczów w Kościankach k. Wrześni, poznał Stanisława Przybyszewskiego, zaprzyjaźnił się z teoretykiem pisma, poetą Adamem Bederskim, z Kazimierzem Wierzyńskim, Zenonem Kosidowskim, Stanisławem Helsztyńskim oraz z artystami – Stefanem Szmajem, Janem Jerzym Wronieckim i Władysławem Skotarkiem. W 1919 podpisał ogłoszony na łamach Zdroju (t. 9, z. 1, s. 22) zbiorowy *List otwarty do pana Ministra Sztuki i Kultury* w sprawie obrony Stanisława Przybyszewskiego przed atakami części pozn. dzienników. 1 I 1920 S. podjął pracę w Bibl. Uniwersyteckiej w Poznaniu, najpierw jako praktykant, a po zdaniu w lipcu t.r. państw. egzaminu bibliotekarskiego został stałym pracownikiem. W 1921 nie skorzystał z propozycji profesora Michała Sobeskiego podjęcia pracy naukowej i napisania rozprawy doktorskiej w Katedrze Filozofii Uniw. Pozn. Pozostał na stanowisku w tej samej bibl., gdzie od 1925 pełnił funkcję kierownika działu katalogu. Zajął się opracowywaniem bibliografii, m.in. dla Instytutu Bałtyckiego (*Bibliografia pomorsko-pruska za l. 1918-1928*, nie wyd.). Opublikował m.in. *Spis prac niemieckich z zakresu spraw polsko-niemieckich* (Strażnica zach., 1927 nr 6), *Zarys bibliografii pomorsko-pruskiej za I kwartał 1929 r.* (Mestwin, dod. naukowo-lit. Słowa Pomorskiego, 1929 nr 6, s. 4-8) i *Zarys bibliografii pomorsko-pruskiej za I kwartał 1929 r. (Dokończenie)* (tamże, nr 7, s. 3-6). Ponadto pisał o sztuce, literaturze francuskiej, jak również zajmował się tłumaczeniami utworów lit., m.in. z języka francuskiego i łaciny. Współpracował z wydawnictwem „Aurion”, założonym przez Witolda Hulewicza w Warszawie (od którego otrzymał zamówienia do serii Miniatury, m.in. na tekst o Romain Rollandzie), oraz od 1925 z Tyg. wil. (redagowanym przez Witolda Hulewicza i Jana Nepomucena Millera), w którym ukazał się tekst S. *O Marcelu Proust'cie* (1925 nr 9, s. 4-5). Publikował także artykuły na łamach *Dz. pozn.*, podejmujące problematykę z zakresu sztuki i literatury, m.in. *O malarstwie*

narodowym (1926 nr 106 z 9 V, s. 5), *Stendhal na rozdrożu* (1937 nr 45 z 24 II, s. 7), *Jana Rozwadowskiego prawda życia* (1937 nr 69 z 24 III, s. 7) i *Sygnal do odwrotu* (1937 nr 86, z 14 IV, s. 7). Ponadto na łamach *Wici wielkop.* zamieścił polemikę *Emilencji z Klechistanu. W odpowiedzi na List Pasterski w artykule wstępnym „Dwutygodnika Literackiego” Poznań* (1932 nr 1, s. 1). Tłumaczył m.in.: w 1919 *Soliloquia* Św. Augustyna, teksty Charles’a Baudelaire’a i André Gide’a, ok. 1937 – *La farce de l’art vivant* Camille’a Mauclair’a i *Histoire de la peinture en Italie* Stendhala (H. Beyle’a), a w l. okupacji – *L’Art vivant* Henri Focillona.

Od 1921 S. bywał często w Sierakowie, gdzie osiadł jego brat Florian. Tam, wśród jezior i lasów, szukał wytchnienia, a miejsce to stało się inspiracją wielu malarskich motywów. Ok. 1923 zajął się bowiem malarstwem. S. był samoukiem jako artysta. Wcześniej ujawnione i intensywnie rozwijane od lat studiów zainteresowanie sztuką dojrzywało przez lata, by znaleźć ujście we własnej praktyce artyst. – malarskiej i graficznej. Do twórczości przystąpił jako człowiek dojrzały, wszechstronnie wykształcony, o szerokich humanistycznych horyzontach. Znajomość kilku języków (łacina i 5 nowożytnych) umożliwia mu systematyczną lekturę dzieł z zakresu teorii i praktyki sztuki, zwłaszcza sztuki nowoczesnej. W l. 20. XX w. pobierał krótko lekcje rys. i malarstwa u Władysława Lama, który w 1922 osiedlił się w Poznaniu. Przez kilka lat doskonalił swoją technikę artyst., studiował techniki starych mistrzów i – niekiedy wspólnie z Lamem – dokonywał eksperymentów warsztatowych. We wrześniu 1927 zamieszkał wraz z żoną w domu na pozn. Dębcu; na werandzie urządził pracownię. Od 1936 należał do Zaw. Zw. Pol. Art. Plastyków w Poznaniu. Po wybuchu II wojny światowej, we wrześniu 1939, został usunięty z pracy i dopiero w maju 1940 otrzymał posadę w AP w Poznaniu (Staatsarchiv Posen). W sierpniu 1940 musiał wraz z rodziną opuścić dom i przenieść się do małego mieszkania bez wygód (również na Dębcu), które w 1941 ograniczone zostało do jednego pokoju. W 1943 stracił pracę w bibl. Archiwum i od maja t.r. do zakończenia wojny pracował jako biuralista w niemieckiej spółce elektryfikacyjnej w Poznaniu (Elektrizitäts-Werke-Wartheland). Podczas walk o Poznań, na pocz. lutego 1945, powrócił z rodziną do swojego

przedwojennego mieszkania. Po zakończeniu wojny został ponownie zatrudniony w Bibl. Uniwersyteckiej. Nadwężenie zdrowia podczas okupacji spowodowało postęp (od wiosny 1946) jego dawnej choroby serca. Ostatnie wakacje S. spędził u brata w Sierakowie.

Zadebiutował w 1935 na wystawie ekslibrisów w Tallinie. Poza tym uczestniczył w wystawach w Poznaniu – z Zaw. Zw. Pol. Art. Plastyków w „Salonie 35”: w 1936 (obrazy ol.: *Tor, Budujący się dom, Z Chylonii (domy), Kompozycja i Statek w porcie*), w 1937 (*W pracowni, Gruszki i Bukiet*, wszystkie ol.) i w 1938/39 (kilka obrazów, m.in. *Czerwony dzban*); ponadto brał udział w obu edycjach wystawy Sztuka - kwiaty - wnętrze: w 1936 (obrazy ol.: *Z portu w Gdyni, Ciernie i Pomarańcze*) i w 1937 (*Dziewczę w kapeluszu, Chłopiec przebrany, Dziewczę z dzbanem*, ostatnie dwa z t.r.), a także w wystawie prac ofiarowanych przez pozn. artystów na Fundusz Obrony Nar. w Pałacu Działyńskich w 1939 (obraz ol. *Widok z portu gdyńskiego*); po wojnie – w 1945 uczestniczył w wystawie gwiazdkowej w Muz. Wielkop., a w 1946 dwukrotnie w wystawach ZZPAP Okręgu Pozn. (obrazy ol.: *Wnętrze, Pejzaż, Jakub walczy z aniołem i Gruszki*). W t.r. wystawiał również obrazy w Warszawie (*Balkon i Jakub walczący z aniołem*) i Bydgoszczy (*Wnętrze, Pejzaż i Czerwony fotel*).

Indywidualną wystawę S. zorganizował Wacław Taranczewski w 1936 w pozn. Salonie 35; pokazano na niej ponad 40 obrazów z l. 1928-36 (wcześniejsze, malowane od 1923, artysta zniszczył), m.in. ol. laserunkowe – *Kwiaty* (1928), *Fabryczka (Starołęka)*, *Stolik* (oba 1929), *Pod Nowym Miastem (Pomorze)*, *Portret własny* (oba 1930), *Szkuta (Sieraków)* (1931), *Po koncercie, Bamberki* (oba 1932), *Ukrzyżowany, Kwiaty w oknie, Morze w Chłapowie* (wszystkie 1933), *Szkło, Na jeziorze* (oba 1934); ol. – *Dzban i mandolina* (1929), *Niezapominajki* (1932), *Pagóry (Sieraków)*, *Przy oknie* (oba 1933), *Matka, Zabawa* (oba 1934), *Poczęstunek, Żelazno nad Obrą, Na Węglowym Wybrzeżu (Gdynia)* (wszystkie z 1935), ol. z woskiem – *Młyn w Starołęce, Sztalugi i wazon* (oba 1935); tempera i ol. – *Stary fort* (1936). Po śmierci S. zorganizowano kilka retrospektywnych wystaw, m.in. w 1956 w CBWA w Poznaniu oraz w 1958 w Sopocie i w Warszawie; największy pokaz jego prac odbył się w l. 2004-05 w MNP, MNK i w warsz. Zachęcie.

Niemal wszystkie obrazy S., począwszy od najstarszych zachowanych z 1923, są malowane farbą ol. na niewielkich sklejkach i tekturach, późniejsze – także temperą na podobnym podłożu. Odrębność jego malarstwa polegała na stworzeniu poetyckiego świata, bliskiego malarstwu metaforycznemu i surrealizmowi. Czytelne są w nim również wpływy kubizmu i formizmu. Inspirowany tymi kierunkami S. wyrażał głębię i bogactwo przeżyć emocjonalnych. Motywy zaczerpnięte z codziennej rzeczywistości, poddane swoistej deformacji i syntezie, zostają w obrazie wyabstrahowane z realnych, funkcjonalnych związków i obdarzone niespodziewaną ekspresją. Malarstwo S. zanurzone jest w atmosferze ciszy, skupienia i kontemplacji. W opustoszałych, zastrygłych krajobrazach i wnętrzach – kojarzących się z malarstwem Giorgia de Chirico – artysta zamykał świat poetyckiej zadumy i melancholii, np. w obrazach: *Nad torem do Starołęki*, sygn.: „2 JS 9”, MNW, *Przy Bramie Dębińskiej, Ku stoczni*, oba sygn.: „3 JS 5”, MNP, *Biały mur*, sygn.: „3 JS 8”, wł. pryw. (wszystkie ol. sklejka). Świetlisty bądź przytłumiony kolor, gładka powierzchnia, wespół ze statyczną harmonią kompozycji, minimalizują jakości zmysłowe obrazu na rzecz jego metafizycznych właściwości i odniesień. Aspekt filozoficzno-egzystencjalny uchwytany jest w ukazywanych przez artystę pejzażach z Poznania, Wielkopolski, terenów nadmorskich czy w kompozycjach z wyimaginowanym krajobrazem, np. *Domek na wzgórzu*, sygn.: „3 JS 2”, *Z okna biblioteki*, ok. 1932, *Pagóry*, sygn.: „3 JS 3”, *Morze w Chłapowie*, sygn.: „3 JS 3”, *Dachy Sierakowa*, ok. 1936, *Plaża*, sygn.: „3 JS 8” (wszystkie ol. sklejka, wł. pryw.), *Domy miasteczka, Domy na Dębcu*, oba ol., sygn.: „3 JS 3”, wł. pryw., *Karuzela*, sygn.: „3 JS 5”, *Topole*, sygn.: „4 JS 2” (pod cyfrą 4 widoczna cyfra 3), oba ol. sklejka, Muz. Sztuki w Łodzi, *Nowy tor*, tempera papier, ok. 1943, wł. pryw. Podobne właściwości prezentują również jego martwe natury i kwiaty (np. *Tulipan*, 1928, *Nasturcje*, sygn.: „3 JS 5”, *Owoce*, sygn.: „4 JS 0”, wszystkie ol. sklejka, wł. pryw., *Wazon w flet*, ol., sklejka, sygn.: „3 JS 2”, MNW, *Martwa natura z butelką i kieliszkiem*, ol. płótno naklejone na tekturę, sygn.: „JS / 33”, wł. pryw., *Ostróżki i róża*, ol. deska, sygn.: „3 JS 9”, MNK) lub kameralne wnętrza i fragmenty architektury (np. *Sztalugi i wazon*, ol. z woskiem, sygn., 1935, *Podwórze*, ol., sygn., 1936, oba na sklejkę, wł.

pryw., *Wnętrze*, ol. sklejka, MNW, *Stojąca przy oknie*, ol. tektura, 1940-41, MN w Szczecinie). Pełne skupienia i tajemnicy, odsyłające niejako poza siebie, są kompozycje figuralne i portrety S., np. *Pierrot*, ok. 1927, *Portret żony*, sygn.: „2 JS 7”, *Portret własny*, sygn.: „3 JS 0”, *Dzieci*, ok. 1933, *Głowa Chrystusa*, sygn.: „3 JS 8”, wszystkie ol. sklejka, wł. pryw., *Portret chorej matki*, ol., tempera sklejka, sygn.: „3 JS 6”, *Dziewczę w kapeluszu*, ol., sygn.: „3 JS 7”, oba wł. pryw., *Portret własny w kapeluszu*, ol. sklejka, ok. 1944, MN w Szczecinie.

Podczas okupacji, z powodu trudnych warunków materialnych, S. był zmuszony ograniczyć twórczość artyst. Obok podejmowanej wcześniej tematyki malował wówczas prace inspirowane aktualną sytuacją i bieżącymi wydarzeniami, m.in. *Wojenna święconka*, tektura, *Wnętrze z chlebem*, oba ol., 1941, wł. pryw., *Jeńcy* (szkic do kompozycji?), *Kompozycja czerwono-błękitna*, obie tempery tektura, ok. 1943-45, wł. pryw. W latach wojny ukończył także rozpoczęte wcześniej obrazy, m.in. *Czerwony fotel*, ol. sklejka, sygn.: „4 [?] JS 3”, MNP, i pracował na rozpoczętym w 1939 cyklem ekspresyjnych kompozycji nawiązujących do motywów biblijnych, do którego należały: *Sen Jakubowy*, wł. pryw. (depozyt w MNP), *Walka Jakuba z aniołem*, MNP, oba ol. sklejka, sygn.: „4 JS 6”, i *Kompozycja z namiotem*, ol. sklejka, ok. 1945, wł. pryw. Cykl ten, powiększony o takie prace, jak *Uczta*, tempera, ok. 1944, i *Sąd*, ol., 1946 (oba tektura, MNP), malarz kontynuował jeszcze po 1945. Z okresu powojennego pochodzi także kilka obrazów i rysunków, realizujących zalecaną wówczas przez władze problematykę społeczno-polityczną, np. *Rewolucja*, ol. deska, 1946, Muz. Sztuki w Łodzi, *Kompozycja* (z postacią odwróconą tyłem i przemawiającą), 1945, *Domy i czerwony sztandar*, ok. 1945, oba tempera tektura, wł. pryw., *Wołający do tłumu*, sangwina, 1946, wł. pryw.

S. malował również akwarelę i gwaszem; prace w tych technikach zachowały się z różnych okresów jego twórczości, m.in. *Kościół w Starym Gostyniu*, gwasz, sygn.: „3 JS 4”, MNW, *Karykatura Czesława Jankowskiego*, 1925, *Głowa Persa*, 1945-46, oba ol., akw., wł. pryw., *Portret własny*, akw. na szkicu ol., 1931, wł. pryw., *Krajobraz z Wisły I-II*, 1926, *Widok ze Skalistego Wierchu*, 1926, *Uliczka*, 1931, *Krajobraz z fabryką* i *Wieś Żelazno*, sygn.: „3 JS 4”, *Dom nad morzem*,

ok. 1934, *Krajobraz z Gniezna*, sygn.: „3 JS 5”, *Maszy*, ok. 1935, *Dziewczynka* i *Szkuty w Starołęce*, sygn.: „3 JS 6”, *Łódzie przy brzegu* i *Łódzie rybackie*, ok. 1937, *Wiadukt* i *Most na Warcie*, przed 1939, *Domy za murem*, 1941-43, *Domy na Dębcu*, za murem, sygn.: „JS”, 1945, *Dachy Sierakowa* i *Widok na szpital w Sierakowie*, 1946, wszystkie akw., wł. pryw., *Fragment portu* i *Motyw z Gdyni*, obie akw., gwasz, sygn.: „3 JS 4”, wł. pryw., *Kompozycja I-III* i *Głowa z tarczą księżycy*, oba gwasze, 1940-45, wł. pryw. W l. ok. 1920-46 tworzył także rysunki w różnych technikach; stosował ol. (niekiedy lawowany akw.), pastel, kredki, węgiel, tusz, piórko, sangwinę, przedstawiając najczęściej postacie, własną podobizną, krajobrazy nadmorskie i miejskie oraz wnętrza.

Pod wpływem niemieckich ekspresjonistów (z których sztuką zetknął się podczas pobytu w Berlinie w l. 1914-18), a później ścisłych kontaktów z pozn. grupą ekspresjonistów Bunt i środowiskiem Zdroju, S. zainteresował się również grafiką. Pracował wyłącznie w technice linorytu, który, podobnie jak drzeworyt, dominował w grafice ekspresjonistów pol. i niemieckich. Pierwsze linoryty S. pochodzą z l. ok. 1924-25 (m.in. *Głowa I*, *Dwa akty w pejzażu*, *Dwie kobiety*, *Akt kobiety z mandoliną* i *muzyczna pięciolinia* i *Krytyk*, oba sygn.: „2 JS 5”), a kolejne z l. 30. XX w., m.in. winiety do *Koheleta I-III*, *Człowiek i jego cień*, *Alleluja*, wszystkie ok. 1934, *Korona cierniowa*, ok. 1936, *Architektura (wieża kościoła)*, *Turoń*, *Popiersie Orlando di Lasso*, wszystkie przed 1939. W linorytach S. stosował niezwykle uproszczony język plastyczny, sprowadzając ukazywane postacie, obiekty i przedmioty do ogólnych, sumarycznych zarysów oraz prostych znaków i symboli, pozbawionych szczegółów. W przedstawieniach figuralnych stosował, pod wpływem ekspresjonizmu, zdecydowane kontrasty szerokich płaszczyzn bieli i czerni, łagodząc je przeważnie płynnymi liniami. W takich pracach, jak *Rodzina* i *Pegaz*, oba z ok. 1935, *Postać z kozami* czy *Głowa II*, oba przed 1939, silne i antynaturalistyczne uproszczenia formy przywodzą na myśl sztukę prymitywną i sztukę dziecka. Zbliżony charakter mają nieliczne pejzaże, jak *Pejzaż fantastyczny*, ok. 1924-25, bliski grafikom Buntu i artystom Rytmu, oraz *Kompozycja (z motywem wody i statku)* czy *Statek na morzu*, oba z ok. 1935. W technice linorytu S. stworzył również ekslibrisy: dwa własne, ok. 1923 i ok. 1924-1925, sygn.: „JS”, oraz

Ex libris Antonina Różańska, 1926, sygn.: „J.S.” (wszystkie wł. pryw.), odznaczające się zgeometryzowaną i uproszczoną formą.

Ze spuścizny artyst. S. zachowało się prawie 140 obrazów ol. i temperowych, 85 akw. i gwaszy, 70 rys., ponad 20 linorytów i kilkanaście szkicowników; największy zespół w zb. pryw. w Poznaniu (mniejsze kolekcje w innych miejscowościach); prace S. znajdują się też w zb. publicznych: MNP, MNW, Muz. Sztuki w Łodzi, MNK, MN w Szczecinie, Muz. Górnośląskie w Bytomiu (spisy prac i repr. w: Ławniczakowa A. i in., *Jan Sychalski 1893-1946*, kat. wystawy, MNP, P. 2004).

Klemensiewicz Z., *Bibliografia ekslibrisu pol.*, Wr. 1952, s. 69, 110, 121. – *Pol. bibliografia sztuki 1801-1944*, t. 1, cz. 2, Wr. 1976. – *Wielkop. słownik biogr.*, W.-P. 1983 (Ławniczakowa A.). – *Indeks art. plastyków, absolwentów i pedagogów uczelni plastycznych oraz członków ZPAP 1939-1992*, Gd. 1994. – Chrzanowska-Pieńkos J., Piękos A., *Leksykon sztuki pol. XX w.*, P. 1996. – Mulczyński J., *Słownik grafików Poznania i Wielkopolski XX w. ur. do 1939 r.*, P. 1996 (zawiera obszerną bibliografię). – Paluszkiwicz M., Szews J., *Słownik biogr. członków tajnych towarzystw gimnazjalnych w Wielkim Księstwie Pozn. 1850-1918*, P. 2000. – PSB, t. 41, 2002 (Mulczyński J.). – *Słownik malarzy pol.*, t. 2: *Od dwudziestolecia międzywojennego do końca XX w.*, W. 2001 (Kossowska I.). – *Wielka encyklopedia malarstwa pol.*, Kr. 2011. – AKL, t. 105, 2019 (Żakiewicz A.).

Mroziński J., *Zakonspirowany talent (Wystawa prac Jana Sychalskiego w „Salonie 35”)*, Kur. pozn., 1936 nr 222 (13 V), s. 8. – Romanowski P., *Z wystaw pozn. Wystawa zbiorowa obrazów Jana Sychalskiego*, Kultura, 1936 nr 7 (17 V), s. 7. – Dalbor W., *Zwiedzamy wystawy. Jan Sychalski w „Salonie 35”*, Dz. pozn., 1936 nr 121 (24 V), s. 8. – *Z żałobnej karty. Śp. Jan Sychalski*, Głos wielkop., 1946 nr 310 (11 XI), s. 7. – Baumgart J., *Wspomnienie o śp. Janie Sychalskim*, Prz. wielkop., 1946 nr 12, s. 341-342. – Kawecka Z., *Śp. Jan Sychalski*, Prz. Biblioteczny, XV, 1947 nr 1-2, s. 129-130. – Cicha D., Mroziński J., *Sztuki plastyczne w l. 1900-1939*, [w:] *Dzieśięć wieków Poznania*, t. 3, P. 1956, s. 277-278. – Mroziński J., *Sztuki plastyczne w l. 1945-1953*, tamże, s. 304 (przypisy 1-3). – Łubieński K., *Na marginesie wystawy Jana Sychalskiego*, Tyg. zach., 1957 nr 4 (26 I), s. 4. – Majewska B., *Intymność*, Prz. Kulturalny, 1958 nr 44, s. 6. – Krakowski P., *„Konsekracja” Sychalskiego*, Życie lit., 1958 nr 44, s. 8. – Stajuda J., *Uwagi o malarstwie Jana Sychalskiego*, Prz. artyst., 1958 nr 6, s. 41. – Ławniczak A., *Jan Sychalski 1893-1946*, tamże, s. 42-44.

– Stanisławski R., *Jan Sychalski*, W. 1962. – Dobrowolski, t. 3. – Helsztyński S., *Ze wspomnień o Janie Sychalskim*, Nurt, 1965 nr 5, s. 45-50. – Kotuła A., *Krakowski P., Kronika nowej sztuki 1855-1960*, Kr. 1966, s. 254. – Helsztyński S., *Weekend z Janem Sychalskim*, [w:] tegoż, *Meteory Młodej Polski*, Kr. 1969, s. 167-191. – Maciejewska A., *Plastyka pozn. w 25-leciu PRL*, Nurt, 1969 nr 11, s. 43-44. – Ławniczakowa A., *Sposób widzenia*, Polska, 1970 nr 11, s. 8-9. – Serwański E., *Wielkopolska w cieniu swastyki*, W. 1970, s. 430-431. – Kępiński Z., *Historia uczelni*, [w:] *1919-1969. Państw. Wyższa Szkoła Sztuk Plastycznych w Poznaniu*, P. 1971, s. 16. – Michałowski P., *Galeria Malarstwa Pol.*, [w:] *Arcydzieła malarstwa w MNP*, P. 1971. – Kostyrkowie T. i K., *Problemy sztuki współcz. O różnorodnych postawach twórczych i ich społecznych determinantach w pozn. środowisku plastycznym*, P. 1972, s. 44-67. – Helsztyński S., *Na Uniwersytecie i wśród „Zdrojowców”*, [w:] *Pozn. wspominki z l. 1919-1939*, red. Kraszewski T., Światała T., P. 1973, s. 378-379. – Tenże, *Przybyszewski. Opowieść biogr.*, W. 1973. – *Pol. życie art.*, 2, 3. – Kowalska B., *Pol. awangarda malarska 1945-1970. Szanse i mity*, W. 1975. – Jaworska J., *Pol. sztuka walcząca 1939-1945*, W. 1976, s. 131. – Wojciechowski A., *Pol. malarstwo współcz. Kierunki, programy, dzieła*, W. 1977. – Cybis J., *Notatki malarskie. Dzienniki 1954-1966*, wybór i wstęp Horodyński D., W. 1980. – Juszcak W., *W stronę asymbolizmu*, [w:] *Tessera. Sztuka jako przedmiot badań*, Kr. 1981, s. 100-105. – Kępińska A., *Nowa sztuka pol. w l. 1945-1978*, W. 1981. – Grzybkowska T., *Nowa Rzeczowość i jej pol. refleksy*, [w:] *Sztuka dwudziestolecia międzywojennego*, W. 1982, s. 87, 90. – Michałowski S., *Nowa Rzeczowość - ikonografia, funkcje, historia recepcji*, tamże, s. 71. – Pollakówna J., *Malarstwo pol. Między wojnami 1918-1939*, noty biogr. oprac. Rudzińska W.M., W. 1982. – Radajewski A., *Żywa sztuka współczesności*, Wr. 1982. – Wojciechowski A., *Młode malarstwo pol. 1944-1974*, Wr. 1983. – Lam W., *Światła i cienie*, Gd. 1984, s. 53. – Ławniczakowa A., *Jan Sychalski (1893-1946)*, [w:] *Artyści Poznania 1945-1985. Wybrane zagadnienia sztuki Poznania w l. 1945-1985*, MNP, BWA, P. 1986 (zob. też tamże teksty autorów: Juszczyk J., Bacciarelli M., Makowiecki W., *Diariusz ważniejszych wydarzeń życia plastycznego w Poznaniu*). – Zakrzewski Z., *Wspominam Poznań. Fakty i refleksje*, P. 1986. – Kępiński Z., *Tradycje Poznania w dziedzinie sztuk pięknych*, [w:] *Sztuki plastyczne w Poznaniu 1945-1980*, red. Kostyrko T., P. 1987, s. 17-18. – Kostyrko T., *Tendencje rozwojowe w plastyce Okręgu Pozn.*, tamże, s. 56-57. – Przybylski R.K., *Malarstwo*, tamże, s. 68. – Kostyrko K., *Artyści plastycy - zawód, postawy*

- twórcze na przykładzie środowiska pozn., W.-P. 1987, s. 85, 87 (przypis 5), 88, 89 (przypis 6), 92 (przypis 9), 103 (przypis 20). – Olszewski A.K., *Dzieje sztuki pol. 1890-1980 w zarysie*, W. 1988. – Pollakówna J., *Malarz ciszy. O malarstwie Jana Sychalskiego (1893-1946)*, Res Publica, 1988 nr 6, s. 61-71. – Ławniczakowa A., *Wielki a wciąż mało znany...*, Głos wielkop., 1993 nr 66 (20-21 III), s. 21. – (eta), *Kalejdoskop pozn. 100-lecie urodzin J. Sychalskiego*, Głos wielkop., 1993 nr 79 (5 IV), s. 16. – Ławniczak A., *Malarz samotnik*, IKS, kwiecień 1993, s. 19. – Dworecki Z., *Poznań i poznaniacy w l. II Rzeczypospolitej 1918-1939*, P. 1994. – Markiewicz A.J., *Plastyka w okresie XX-lecia międzywojennego. Zarys monograficzny*, [w:] *Wielka księga m. Poznania*, P. 1994, s. 494. – Mulczyński J., *Sztuki plastyczne po II wojnie światowej*, tamże, s. 495, 499, 503. – Pollakówna J., *Precyzja ciszy. O malarstwie Jana Sychalskiego (1893-1946)*, [w:] *też*, *Mysząc o obrazach*, W. 1994, s. 56-79. – Федорук О. [Федорук О.], *В коли традиції та авангарду (польський живопис повоєнних років)*, Київ 1995, s. 139. – Ławniczakowa A., *Malowanie ciszy*, Art & Business, 1995 nr 10, s. 27-30. – Dąbkowska-Zydróż J., *Nadrealizm w plastyce*, [w:] *Od awangardy do postmodernizmu*, red. Dziamski G., W. 1996. – Ławniczak A., *Jan Sychalski. Barwy milczenia*, [w:] *Poznaniacy, portretów kopa i trochę*, red. Brzezińska R., P. 1996, s. 343-348. – Kostyrko T., *Obraz i jego konteksty. Esej o malarstwie Jana Sychalskiego*, W. 1997. – Kalinowski K., *Życie artyst.*, [w:] *Dzieje Poznania 1918-1945*, red. Topolski J., Trzeciakowski L., W.-P. 1998. – Błażewicz O., *Sztuka i artyści międzywojennego Poznania*, tamże. – Mulczyński J., *50 lat Galerii Miejskiej „Arsenal” w Poznaniu (1949-1999)*, [w:] *Od CBWA do Galerii Miejskiej Arsenal 1949-1999*, oprac. Michałowska M., Matuszak M., P. 1999, s. 4-5, 10. – Danecka B., *Od „Gwiazdy” do „Arsenalu”*, tamże, s. 19, 22. – Matuszak M., *Kronika*, tamże, s. 27, 34-42. – Sosnowska J., *Polacy na Biennale Sztuki w Wenecji 1895-1999*, W. 1999. – Krzysztofowicz-Kozakowska S., Stolot F., *Historia malarstwa pol.*, Kr. 2000, s. 351. – Kusz A., *Z gotanieckiej ziemi rodem (Sylwetki wybitnych Gołańczan)*, [w:] *Gołańcz. Z dziejów miasta i regionu*, red. Wędzki A., Gołańcz 2001, s. 202. – Luba I., *Dialog nowoczesności z tradycją. Malarstwo pol. dwudziestolecia międzywojennego*, W. 2004. – Ławniczakowa A., *„Nie szukam - przedmiot sam wpada mi w oko”. O moim ojcu Janie Sychalskim*, Kronika m. Poznania, 2004 nr 1, s. 282-301. – Mulczyński J., *Galeria Poznania wczoraj*, [w:] *Galeria Poznania wczoraj i dziś*, oprac. Makowiecki W., Pawłowski M., P. 2004, s. 100, 102, 106, 163. – Tenże, *Najstarsza historia ZZPAP w Poznaniu - l. 1933-1939*, [w:] *100 lat ZPAP. Poznań. 1911-2011*, red. Idzikowski W., P. 2012.
- Tenże, *Życie artyst. w Poznaniu w l. 1919-1939. Instytucje, salony, wystawy*, P. 2019.
- Kunstipärase exlibrise näituse kataloog*, Tallin 1935, s. 31. – *Kat. zbiorowej wystawy obrazów Jana Sychalskiego*, wstęp Taranczewski W., Salon 35, P. 1936. – *Sztuka na wystawie Sztuka - kwiaty - wnętrze*, P. 1936. – *Kat. wystawy malarzkiej Zaw. Zw. Pol. Art. Plastyków w Poznaniu*, Salon 35, P. 1936. – *Ogólnopolski Salon Sztuki. Wystawa Sztuka - kwiaty - wnętrze*, P. 1937. – *Kat. wystawy obrazów Zaw. Zw. Pol. Art. Plastyków w Poznaniu*, Salon 35, P. 1937. – *Kat. wystawy wiosennej ZZPAP Okręgu Pozn.*, Muz. Wielkop., P. 1946. – *Salon wiosenny ZZPAP*, MNW, W. 1946. – *Wystawa prac ZZPAP Okręgu Pozn.*, Pomorski Dom Sztuki, Bydgoszcz 1946. – *Wystawa pozn. plastyków z okazji otwarcia salonu sztuki ZZPAP*, P. 1946. – *Wystawa pośmiertna pozn. art. - plastyków*, Salon Sztuk Plastycznych, P. 1947. – *Jan Sychalski. Retrospektywna wystawa obrazów*, wstęp Taranczewski W., CBWA, P. 1956. – *Ekzlibrisy wielkop.*, oprac. Michałowski P., MNP, P. 1958, s. 34. – *Jan Sychalski 1893-1946. Wystawa retrospektywna*, Sopot, Festiwal Sztuk Plastycznych; Warszawa, Zachęta, W. 1958. – *Kepiński Z., Wacław Taranczewski*, MNP, P. 1958, s. 37. – *Jan Sychalski. Lengyel festőművész 1893-1946* (wstęp: Stanisławski R.), kiállítás Kapcsolatok Intezete Kiállító Helyiségében, Budapest 1959. – *Jan Sychalski 1893-1946. Gemälde, Leihgaben vom Haus der Polnischen Kultur Berlin, Städtische Kunstsammlungen Görlitz*, [b.m.] 1959. – *XXX Biennale Internazionale d'Arte, Venezia* 1960. – *Plastyka pozn. w 25-lecie PRL*, MNP, P. 1969, s. 47, 63. – *Ekspresjonizm w grafice pol.*, oprac. Kucińska Z., Malinowski J., MNK, Kr. 1976. – *Ekspresjonizm w sztuce pol.*, oprac. Łukaszewicz P., Malinowski J., MNWr, Wr. 1980, s. 88. – Kostyrko T., *Postawy twórcze w środowisku pozn.*, BWA, Kr. 1981. – *Simbolo, Espressione, Metafora. Quattro pittori polacchi. Jacek Malczewski, Witold Wojtkiewicz, Stanisław Ignacy Wojtkiewicz, Jan Sychalski*, wprowadzenie Ławniczakowa A. (autorzy tekstów o S.: Juszcak W., Kostyrko T.), Ente Premi Roma, Palazzo Barberini, Roma 1981. – Meschnik M., *Galeria Malarstwa Pol. Informator Muz. Górnośląskiego w Bytomiu*, Bytom 1991. – *Wykaz obrazów ze zb. Muz. Górnośląskiego w Bytomiu*, oprac. Derus M., Meschnik M., Bytom 1991. – Kozakowska S., Małkiewicz B., *Malarstwo pol. od ok. 1890 do 1945 r. Kat. zb. MNK*, Kr. 1997. – *Bunt. Ekspresjonizm pozn. 1917-1925*, red. Hałas G., MNP, P. 2003, s. 99, 352-355, 415. – *Jan Sychalski 1893-1946*, oprac. Ławniczakowa A. i in., MNP, P. 2004 (zawiera obszerną bibliografię). – Suchocka D., *Malarstwo pol. 1766-1945. Kat. zb.*, MNP, P. 2005.
- Silva Rerum, 1928 nr 1-2, s. 32. – Wici wielkop., 1933 nr 1, s. 5 (Helsztyński S.); 1936 nr 4, s. 32, nr 7-8,

s. 59 (Brzeziński J.). – Dz. pozn., 1936 nr 102 (1 V), s. 7, nr 103 (2 V), s. 7, nr 104 (3 V), s. 6, nr 237 (11 X), s. 9, nr 241 (16 X), s. 2 (Dalbor W.); 1937 nr 239 (15 X), s. 7, nr 253 (31 X), s. 12 (tenże); 1939 nr 3 (4 I), s. 7 (tenże). – Kur. pozn., 1936 nr 204 (2 V), s. 8, nr 206 (3 V), s. 11, nr 466 (8 X), s. 8, nr 490 (22 X), s. 8, nr 526 (12 XI), s. 9; 1937 nr 472 (15 X), s. 8. (Mroziński J.), nr 476 (17 X), s. 11, nr 494 (28 X), s. 10 (tenże); 1938 nr 580 (21 XII), s. 8 (tenże); 1939 nr 31 (20 I), s. 9, nr 238 (26 V), s. 12. – Głos Plastyków, 1937 nr 7-12, s. 95; 1938 nr 1, s. 129. – Kultura, 1938 nr 31, s. 4-5 (Helsztyński S.; S. wym. bez nazwiska, jako malarz z Poznania). – Kronika m. Poznania, 1938 nr 2, s. 346 (Majkowski H.); 1964 nr 2, s. 38-39, 43, 47 (Kalinowski K.); 1968 nr 4, s. 58, 60 (tenże); 1994 nr 1-2, s. 215, 230 (Mulczyński J.); 2009 nr 3, s. 209 (tenże); 2014 nr 4, s. 91-92 (tenże); 2019 nr 2, s. 136 (tenże). – Prosto z Mostu, 1939 nr 19 (7 V), s. 9 (Czyżewski T.). – Głos Wielkopolski, 1946 nr 129 (13 V), s. 4 (Nowowiejski F.M.); 1947 nr 12 z (13 I), s. 4 (Józefowiczówna K.); 1975 nr 78 (5-6 IV), s. 7 (BRAN [Braniecki W.]). – Prz. artyst., 1946 nr 6, s. 11. – Dz. Bałtycki, 1958 nr 184 (5 VIII), s. 3, nr 189 (10-11 VIII), s. 5-6 (Demar A.). – Głos Wybrzeża, 1958 nr 185 (5 VIII), s. 2, nr 198 (20 VIII), s. 3 (Stemar J.). – Nowa Kultura, 1959 nr z 26 IV, s. 8 (de Bosschère G.). – La Tribuna (Mediolan), 1959 nr z 20 IX (Lepore M.). – Gazzetta di Padova, 1959 nr z 23 IX (Greco P.). – Giornale del Mattino (Florenca), 1959 nr z 23 IX (Mamprin L.). – Corriere del Mattino (Werona) 1959 nr z 7 X (Alzetta M.). – Bild-Zeitung, 1959 nr 278 (30 XI). – Die Wahrheit, 1959 nr 130 (5 XII). – Tagesspiegel, 1959 nr z 16 XII. – Der Telegraf, 1959 nr z 16 XII (F.D.). – Życie lit., 1972 nr 43, s. 9 (Kogut B.). – Gaz. pozn., 1975 nr z 14 II, s. 1. – Artium Quaestiones, 1983 nr 2, s. 108 (przypis 5), 109 (Suchocki W.). – Tu i Teraz, 1985 nr z 27 II 1985, s. 13 (Matynia A.). – Atelier, 1993 nr 2, s. 53 (Mulczyński J.). – Kronika Wielkopolski, 1995 nr 3, s. 83 (Strzałko M.); 1998 nr 1, s. 79 (Mulczyński J.).

Arch. Akt Nowych Warszawa, nr 5793: Akta Min. Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. – Uniw. im. Adama Mickiewicza Poznań, Instytut Historii Sztuki, Ławniczak A., *Twórczość Jana Spychalskiego. Opracowanie monograficzne*, P. 1960, praca magisterska, mpis.

J. Mulczyński

Srebrny Józef, rzeźbiarz ludowy z Zagórni-ka k. Andrychowa, czynny w 1. poł. XX w.

Piwocki K., *Różne gałęzie sztuki ludowej*, [w:] *Historia sztuki polskiej*, red. Dobrowolski T., t. 3, Kr. 1965, s. 455.

M. Myśliński

Srednicki (Seredyśkyj, Srednyćkyj, Sredyśkyj) **Ioan** (Iwan), malarz ikon, czynny w l. 20. XVIII w., przedstawiciel tzw. szkoły rybotyckiej – ośrodka artyst. w Rybotyczach k. Przemysła; wywodzący się stamtąd malarze działali na obszarze Karpat i Podkarpacia (Ukraina, Polska, Słowacja) w 2. poł. XVII i 1. poł. XVIII w. Jego nazwisko w tej formie („Іоанъ Среднѣцкій маляръ рыботицкій”) odczytał Muchajło Drahan z sygnatury na ikonostasie w cerkwi w Niedzielnej k. Starego Sambora (obecnie Ukraina); dzieło niezachowane, cerkiew rozebrana w l. 1948-49. Cyryliczna sygnatura malarza widnieje także na rewersie dwustronnej ikony z datą 1726, z przedstawieniem św. Barbary (na awersie – Pietà), pochodzącej z cerkwi Zmartwychwstania Pańskiego w miejscowości Górny Dorożów k. Dublan (w zb. Muz. Metropolity Andrzeja Szeptyckiego Lw. Archieparchii Ukraińskiej Greckokatolickiej Cerkwi, Lwów), w brzmieniu zbliżonym do „Іанъ Средѣцкій маляръ рыботицкій”. Na ikonie z przedstawieniem Deesis (trimorfion) pochodzącej z cerkwi Michała Archanioła w Zawadce k. Skolego (ikona odkryta i repr. przez Wasyla Otkowycza) malarz podpisał się dwukrotnie – u dołu w ramce „Іанъ Середискій” i na odwrocie „Іанъ Середискі” (w obu przypadkach z określeniem „z Rybotycz”).

Na tej podstawie Roksołana Kosiw (2019) przyjmuje za podstawową formę nazwiska artysty **Seredyśkyj** (choć jednocześnie przypuszcza, że prezbiter Iwan Srednyśkyj mógł być jego krewnym). Badaczka rewiduje wcześniejsze atrybucje niesygnowanych dzieł łączonych z S. i przypisuje mu na podstawie badań stylistycznych: ikonę dwustronną *Chrystus Pantokrator / Matka Boska Trembowelska*, niewiadomego pochodzenia (tablica tempera, ol., srebrzenie, 1710, Lw. Muz. Historii Religii, Lwów), ikonę dwustronną *Zmartwychwstanie Chrystusa / Wprowadzenie Matki Boskiej do świątyni* z cerkwi we wsi Smolna k. Drohobycza (deska tempera, srebrzenie, 1710-30, MN im. Andrzeja Szeptyckiego